

Smaastykker.

8.

Et Forsvarsskrift for Adelen af La Beaumelle.

Af Jul. Clausen.

I tilknytning til den biografiske skildring af La Beaumelle, som er optagen i Hist. Tidsskr. (VII Række I, S. 2—58), meddeles her nogle yderligere supplerende oplysninger, som først for nylig er kommet forf. for øje og hidtil ikke har været påagtede. Paa det store kgl. bibliothek findes et håndskrift (Ny kgl. Saml. Fol. Nr. 756°), der er betegnet som „*Consistoriales Betænkning 1750 over et anonymt fransk Skrift om danske Forhold etc.*“. Dets indhold er en række udtalelser af konsistoriums medlemmer over det in originali vedlagte franske manuskript, der er sendt dem til gennemsyn af deres kollega, censor prof. Anchersen. Skønt forfatterens navn ikke er opgivet, og kun indledningen signeret AB, er man intet øjeblik i tvivl om, at Angliviel de la Beaumelle er den anonyme autor, og at manuskriptet har været bestemt til optagelse i hans tidskrift „*La Spectatrice danoise ou l'Aspasie moderne*“.

De kronologiska data, der ledsager dette skrift, kunne måske forklare hensigten med denne apologi for adelen, der fra La Beaumelles hånd synes ret mærkelig, og de forslag til reformer ved Danmarks lærde institutioner, der ere knyttede til dem. Skriftet, der er formet som et Brev til „Spectatricen“, er dateret den 5. Marts 1750, og de vedlagte betænkninger vise, at det har cirkuleret mellem konsistoriums medlemmer d. 29.—30. April s. å. I mellemtiden — d. 5. April — var La Beaumelle ved Moltkes, Bernstorffs og mulig andre højt-

staaende personers indflydelse bleven udnævnt til professor i fransk sprog og litteratur ved det ny akademi paa Charlottenborg. I flere år havde han ivrigt tilstræbt en saadan post; men ved universitetet doceredes ikke moderne sprog, og J. E. Schlegels historiske professur ved akademiet i Sorø var bleven inddraget ved dennes død i 1749, skønt La Beaumelle havde lagt sig stærkt i selen for at blive hans eftermand. Det var hans høje Maal at blive en Voltaire eller Maupertuis ved det danske hof (se anf. st. s. 8 ff.), og hans hensigt med udgivelsen af „La Spectatrice danoise“ var mindre pekuniær fordel end at skabe sig et navn og derved bane sig vej. Tidsskriftet fortsattes fra slutningen af 1748 regelmæssigt gennem det følgende år, og ved årsskiftet 1750 begyndtes et nyt bind. Det er tidligere omtalt (s. 25 ff.), hvorledes La Beaumelle fandt fornøjelse i at mystificere sine læsere ved anvendelse af forskellig signatur under artiklerne, eller ved at give disse snit af indsendte bidrag, så at det kunde se ud, som om han ikke var ene om at skrive bladet. Saaledes ogsaa med det her omtalte stykke, der indledes med et „Avertissement“, underskrevet *A. B.*, hvori udgiveren fortæller, at det følgende brev skyldes en af hans venner, og at det aftrykkes uden dennes vidende. *Mme. Aspasia* ønsker det særlig publiceret paa grund af dets sjældne beskedenhed i tone (en opfattelse, censorerne — som vi skulle se — vare langt fra at dele). Udgiveren selv har intet at føje til den anonyme brevskrivners argumenter om adelen. De ere *ad hominem* og rammer lige i prikken. Men — tilføjer han — iøvrigt havde det ikke været ham ukært, om brevskriveren havde læst *Aspasia* teksten for de mange ubesindigheder, der ere løbne hende i pennen i den senere tid, men som måske kan skrives paa hendes køns regning. — Under denne let gennemskuelige maske begynder La Beaumelle nu, da der er mulighed for, at han kan opnå, hvad han vil, at bede om forladelse for fortidens synder. Baade naar *Aspasia* talte filosofi og endnu mere, naar hun dømte om forhold i Danmark, har hun løbet panden mod muren; og alle de misbrug, hun har påtalt og satiriseret over i sine skildringer „Le Jutlandois“ og „Le Grönlandois“ (s. 31), hendes tidligere

betragtninger over adelen, og især hendes beskyldninger mod Danmark har for største delen slet intet paa sig. Derfor må man dog ikke drage hendes begavelse, skønsomhed og veltalenhed i tvivl, hvad særlig hendes afhandling om den menneskelige sjæl (s. 33) godtgør. Hun er stor i fortrin som i fejl.

Efter denne forberedelse venter læseren sig vel noget særligt af det følgende brev, der optager 10 sider i folio; alligevel overraskes han ved at se, hvor stor en forskel der er mellem La Beaumelles nærværende og hans tidligere betragtninger over adelen. Hvor han før var lutter kritik, er han nu honningsød veltalenhed, hvor han tidligere var actor, er han nu defensor. Og dette omslag i løbet af nogle få måneder! La Beaumelle har rimeligvis ment, at det var bedst for en kort tid at lægge hånd på sin bidske tunge og i stedet for sige magthaverne nogle behageligheder, og han har måske nærmest betragtet dette brev som en slags konkurrenceforelæsning. — Nu fik han ganske vist posten, som han attraaede. Men brevet her var spildt umage; thi morsomt nok blev det standset af censor, der ikke turde lade de mange reformprojekter, som fandtes deri, „til trykken befordre“. Det var utvivlsomt ikke La Beaumelles hensigt denne gang at forarge eller støde for hovedet — tværtimod; men han var bleven saa vant til at foreslå reformer i Danmarks rige og udkaste projekter, at det helt var gaaet ham i blodet, og selv naar han som nu vilde være elskværdig mod nogle, kunde han ikke undgå at fornærme andre, først og fremmest de lærde herrer ved Københavns universitet.

Brevet begynder nemlig med at anbefale en reform af „vore akademier og andre offentlige skoler“, hvad der vil have en gavnlig indflydelse på religionen, på sæderne, på handelen, på det militære som på det civile område. Der er intet land i verden, der kan fremvise et så stort antal offentlige skoler og saa rigt doterede som Danmark. I rigdom overgås Københavns universitet kun af Oxford. „Men disse rige midler tjene kun til at føde en hoben pedantiske hørere og nogle professorer, der næsten altid ere dygtige, men dovne, fordi de have for meget at leve af og for lidt at bestille. Udbyttet for landet bliver da blot oversvømmelse af rimsmede, kordegne, skriver-

karle og moralprædikanter“. Adelen og de velstående rejse ud af landet for med megen møje i et fremmed sprog at lære videnskaber, som de for største delen ingen nytte har af, som f. eks. det uhyre kaos af romersk og tysk civilret; eller de anvender mange timer på studiet af kanonisk ret, der i reglen doceres meget omhyggeligt ved udlandets universiteter, medens filosofi, matematik og verdenshistorie forsømmes af universitetslærerne, der ere ligeså fulde af fordomme, som uvidende, nr talen gælder Danmark. „Da jeg studerede ved et udenlandsk universitet¹⁾, kunde man dr tælle 95 danske understter“. De adelsmænd, som ikke gr udenlands, foretrækker uvidenhed fremfor at studere i landet, og borgersnnen han bliver hjemme og nøjes med at lære ordenlig latin og noget theologi for til de fastsatte tider om året at få sin eksamensattest i orden. „Almindeligvis er det kun velhavende Normnd og Jyder, som bliver liggende et helt år ved universitetet, noget urt i den øvrige verden!“

„Det er disse mentorer — fortsættes der — som så bag- efter skal forsøge med fuldstændig ukyndighed i litteraturen og filosofien at danne de unges smag, og det er sådanne apostle, som tro at kunne forbedre og og opdrage deres tilhørere. De må sikkert selv tage ansvaret for det skrigende misbrug, som mere og mere fr indpas, at lade vore børns lærere komme fra Tyskland; og hvis man nu tildags ser så mange mennesker, der i tro på deres formentlige styrke kun viser liden iver for at høre guds ord, kan de herrer theologer tilskrive sig selv skylden derfor“.

Efter nogle kirkehistoriske og filosofiske betragtninger tager La Beaumelle atter fat på akademierne. Om universitetet vil han ikke tale; med alle de indgroede misbrug, som trives her, er det som en Augias-stald, som der hører Herkuleskrfter til at rense. Han vil blot holde sig til akademiet i Sorø. Beliggenheden er ypperlig; byen er fri baade for garnison og anden luksus og er derfor „den eneste værdige bolig for Apollo“. Men for at skaffe det større tilløb er det nød-

¹⁾ La Beaumelle havde studeret ved Genfs universitet i 1745.

vendigt, at regeringen følger højsalig kong Christian IV's, dronning Christinas og Frederik den stores eksempel og indkalder nogle navnkundige lærde. Til behagelig oplysning meddeler La Beaumelle, at Maupertuis har en gage af 4000 rdlr. som præsident for videnskabernes selskab i Berlin, og Wolf 2000 foruden sin lønning som professor ved universitetet i Halle. — Meningen er nok den: Gak I hen og gør ligesaa! Manden har I jo!

Kræftskaden er de mange skoler. Flere i én landsdel bør forenes, f. eks. Herlufsholm og Frederiksborg, eller henflyttes som særlige afdelinger til Sorø-akademi. Ligeledes kan Land- og Søkadet-akademierne slås sammen og flyttes til Sorø, hvor der er plads nok; derved får man bl. a. dispositionsret over Landkadet-akademiets store bygning¹⁾, der passende kan indrettes til fransk theater. Kadetterne vil have godt af at bo i Sorø, hvor de ikke udsættes for hovedstadens fristelser. — Endelig skulde det forbydes alle kongens undersåtter at studere udenfor riget.

Og — siden La Beaumelle nu er ifærd med projekterne²⁾ — udtaler han ønsket om, at den danske adel vil frigøre sig for sin latterlige fordom mod den gejstlige stand. Siden Luthers dage har adelen i Tyskland og Danmark stedse gjort front mod kirken, medens Englænderne, ikke at tale om Katholikerne, for længe siden har sat sig ud over denne fordom. Adelsmanden anser det for en hæder at gøre tjeneste i den ubetydeligste fyrstes stald- eller jagt-état eller blot som simpel soldat i krigstid, men kirken værner ham. Uden at tage de religiøse motiver i betragtning — står der da ikke tilstrækkelig glans om biskoptitlen? Og det vilde jo være en smal sag atter at indføre ærkebispnavnet.

Derpaa opregner La Beaumelle alle de fordele, der vilde følge, om en del af adelen traadte i kirkens tjeneste. Familier vilde bevares, som nu kun kan subsistere i kraft af hær og

¹⁾ Den nuværende rigsdagsbygning.

²⁾ Mon ikke La Beaumelles antagonist Holberg særlig har tænkt på ham, da han skrev „Republiquen eller det gemene Bedste“?

hof, og hvis mandlige individer ofte har ondt ved at gifte sig. Med ét slag vilde de to tredjedele af de adelige frøkenklostre kunne ophæves. De unge jomfruer vilde intet have imod at ægte selv en landsbypræst, når han blot var adelig; ja, de mere gudfrygtig anlagte vilde endogså foretrække en sådan forbindelse. Resultatet af disse giftermål vilde blive, at kongen vilde få tusinder af undersætter til, velopdragne og veloplærte. For vanskabningerne og de paafaldende stygge adelsfrøkener vilde et par klostre være tilstrækkeligt. Indtægterne fra de inddragne stiftelser vilde passende kunne bruges til et Invalide-Hotel; og endelig vilde forandringen — last, not least — kun være til gavn for gudstjenesten.

Det er ikke La Beaumelles tanke — forsikrer han endvidere — at ville fastslå en absolut forskel mellem adelsmand og borger. Adel uden dyd og andre gode egenskaber er kun en kimære, véd han vel. Ikke heller tør han påstå, at dyd og gode sæder arves med blodet, skønt han nok er tilbøjelig til at tro det; men langt vigtigere er opdragelsen, der gør den adelig fødte til adelsmand, og forfædrenes bedrifter, der opflammer ham til ædel kappestrid, medens borgersønnen ingen har at se hen til. De danske landsbypræster er et ypperligt eksempel på, hvilke dårlige manerer og slette instinkter der klæber ved mænd, der ere udgåede fra folkets brede lag.

Og nu begynder La Beaumelle sin tilbagekaldelse af alle de skarpe bemærkninger, han i et tidligere nummer af „Spectatricen“ har ladet flyde ud over adelens hoveder. „Jeg mærker — hedder det nu — at jeg allerede har givet mine følelser for adelen så megen luft, at jeg forgæves vilde skjule for Dem, frue, at jeg finder Deres artikel om en saa hæderlig stand ganske overdreven“.

Dette skal nu bevises i det følgende.

Stolthed, uvidenhed og lediggang misklæder ethvert menneske. Hvorfor skal da alene adelen høre ilde derfor? Lider borgerne måske slet ikke af de sygdomme? Bønderne hundsdes som regel langt mere af en borgerlig født herremand end af en adelig. Den første er nemlig langt mere prikken paa den lydighed og underdanighed, der skyldes ham, end den sidste.

„Alt, hvad De har sagt for at bringe adelen i miskredit, passer kun, for så vidt talen er om de fejl, der i almindelighed klæber ved en nation, men ikke er særegne for dens adel“. Og selv om der findes nogle foragtelige individer i dens midte, skal derfor hele standen foragtes? Selv mellem englenerne er der forskel. Blot de unge lensbesiddere blev tvungne til 5 års studium ved Sorø, såfremt de da havde hoved dertil, vilde de med største glans og værdighed kunne beklæde landets højeste embeder.

Efter indledningsordene: „Der manglede kun lidt i, frue, at De havde præket oprør mod alle regenter ved at sige, at de første adelsmænd vare fejge slynger, der ikke havde det moralske mod at forblive frie“ — følger en ekskurs over lensvæsenets og adelens historie. Den ender med den paradox, at medens adelsmændene ofrer alt på fædrelandets alter, sælger borgeren gjerne våben til den fjende, som belejrer ham. Det sidste bevises af Hollands kamp mod franskmændene.

„Jeg troer ikke heller, frue, at de største genier ere fødte indenfor borgerstanden, som De siger, eller at vi skylder borgerligfødte al kunst og de største og mest fortjenstfulde gærringer . . . Endskønt der for hver tusind borgerligfødte højt regnet kun findes en eneste virkelig adelsmand, er det forbavsende at finde så mange Tycho Brahe'r, de Thou'er, Descartes'er, Bayle'r, Richelieu'er, Colbert'er osv. blandt adelen. Jeg kunde føje til Cornifix Uhlfelt, som i sig forenede alle høje egenskaber, om han blot havde været en god undersåt. Og alle Grækenlands og Roms store mænd — vare de ikke af ædel byrd?“

Optændes der ikke en hellig harme hos fru Aspsia — spørger brevskriveren videre — når hun ser borgersønner bryste sig med lånte fjer og arve umådelige rigdomme, der ofte ere sammenskrabede med svig og bedrag. Det gør der sikkert — men hvorfor da misunde en gammel adels afkom, at de arver adelsskabet, en ofte dyrekøbt udmærkelse, som tvinger dem til at sætte sig i store bekostninger, gør dem til ofre for æresfølelsen, nøder dem til at sætte sig ind i tusinder af kundskaber, hvis de vil frem, medens derimod borgersøn-

nerne — „for ikke at tale om vore lakajer“ — hvis de blot kan skrive og regne, ofte får de mest indbringende poster. Det er ikke svært at satirisere, når man ser, hvorledes de borgerligfødte ved enhver lejlighed himler op mod adelen, medens de dog ere uhyre gridske efter rang og titel. Det er nok blot smerten over ikke at være adelig født, der bringer dem sådan i fyr og flamme.

Og hvad nu specielt den danske adel angår — slutter brevet — har det smertet ham dybt at se, at *Aspasie* i sine tidligere betragtninger over adelen har forbigaaet den i tavshed. Det er muligvis sket af beskedenhed — men i hvert fald fortjener den danske adel alt det gode, der kan siges om den. Det er bekendt, hvor højt den stod i det almindelige omdømme før souverænitetens indførelse. Denne store revolution iværksattes vel af borgerligfødte — med undtagelse af Hannibal Sehested — men det var nok mindre kærlighed til fyrsten end standsinteresser og et uforsonligt had mod adelen, som var drivkedlen. Adelen tabte spillet — og dog, har den ikke ved sin ubrødelige troskab vist, hvor højt den sætter den nuværende tingenes tilstand som den, „der mest af alle nærmer sig Guds styrelse, hvis levende billede på jorden den gode fyrste er?“ Uden nag deler den hæder og fordel med enhver borgerligfødt. Den er mindre stolt af sit adelsskab end noget andet sted i verden. Den tænker meget fornuftigt, at en talentfuld og dydig borgerligfødt nobiliterer sig selv og gør sig fortjent til embeder fremfor hvilken som helst uvidende adelsmand.

Troede La Beaumelle, at han med dette indlæg havde spillet sine kort særlig fint, må han være bleven meget skuffet ved at læse konsistorialherrernes udtalelser derom. Hans logren for adelen tog man sig ganske vist mindre nær, skønt også den fremkaldte kritik og ikke faldt i god jord hos de borgerligfødte professorer; derimod vakte hans angreb på universitetet den største forbitrelse, og det har været dette, som især har bragt censor til at standse manuskriptet for først at æske sine kollegers mening.

Rektor, prof. medicinæ Balthasar Johs. Buchwald

finder det fuldt af „*injurieuse* Beskyldninger og altfor stærke *critiquer* mod Nationen“, men tiden hindrer ham iøvrigt i at udtale sig omstændeligere. Orientalisten, prof. theologiæ Markus Wøldike, som derefter ytrer sig, er meget skrappere. Han skriver: „Skriftet er meget *injurieux* baade imod Nationen og universitætet og fuldt af falske Beskyldninger imod baade *docentes* og *discentes*, og urimelige projekter, hvorover det ikke aleene ey kand approberes, men mig synes ogsaa, at auctor *privatim* kunde admoneres, at han derved har forthient *actionem injuriarum* og Straf efter Loven“. Hans kollega, den norskfødte Peder Holm, ligeledes theologisk professor, har åbenbart følt sig mest stødt af forfatterens adelige sympathier; han udtaler sig bl. a. således: „ . . . Man seer nok hvad de ere for nogle og hvormange, som hand kalder *roturiers*. Disse vil han være sær *genereux* imod, ved at unde dem til Embeder, naar de have *talents* og *vertu*, adgang, dog ikkun fremfor en — *ignorant*“. Ja — forf. prædiker jo ligefrem oprør, thi „ihvormeget hand *dissimulerer*, saa giver hand dog tilkiende, at ved Regieringsformens Forandring Anno 1660 skal en orden ved andres blot egennyttige foretagende have saaledes tabt, at Auctor ey kand holdes for at ville andet end at det Tab skulle redresseres. Er det ey kiendeligt nok at det hand skriver maa eragtes at sigte til at gjøre en heel betydelig orden *malcontent* mod *statu præsentis*? Hvo Auctor er veed jeg aldeles ikke. Men var hand en betydelig Person, og stærk formodning havdes, at hand ey ved Formaning kunde bringes til at *quiescere* og ey at *disseminere* sine *sentiments* og projecter, saa ville det vel være fornødent at betænke i Tide, om ikke H. K. M. Selv paa en *convenable* Maade skulle averteres om, hvad slige *principia* og projecter maa synes at ville føde af sig, om Leyligheden favoriserede“.

Den yngste theologiske professor, P. Rosenstand Goiske foreslår, at det „urigtige og ufornumstige Skrift“ skal holdes tilbage, såfremt tjeneren, der har bragt censor det, ikke vil røbe, hvorfra han har det. Naar autor bliver bekendt, skal censor foreholde ham dets „Forkerthed, Farlighed og Falskhed, ja Farligheden for Author selv ved saa skadeligt et Skriffs

Publication“. Professoren i matematik, senere i filosofi, Chr. Thestrup er „med Theologis af Meening“ og foreslår desuden at tage en kopi af brevet. Peder Kofod Ancher, professor i lovkyndigheden, og Johan Christian Kall har i forening undertegnet følgende erklæring: „. . . Og som det er vænteligt, endskiønt *academiets approbation* bliver nægtet, at *auctor* alligevel søger at faae det i trykken, eller i det mindste at han *disseminerer*, saa vidt han kand og tør, saa farlige *sentiments*, saa var det raadeligt, at der under haanden gaves *notitia* derom enten til *Patronum* eller til *Majestæten* selv. Man kand ikke sige, at skriftet directe indbefatter noget *criminel*, men projecterne ere dog saaledes, at *intentionen* let kand mærkes, og at endog *silentium* derudi kunde synes farlig, allerhelst om *auctor* selv var en betydelig persohn“. — Til sidst ytrer C. Lodberg Friis sig, prof. medicinæ og stadsfysikus i Kbhvn. Han mener også, at en kopi bør tages og forfatteren admoneres, såfremt han giver sig tilkende, men tror iøvrigt ikke, at en angivelse på højere steder vil være til nogen reel nytte.

Det er ikke sandsynligt, at disse meningstilkendegivelser nogensinde er komne La Beaumelle for øje eller øre. Thi på dette tidspunkt var han på vejen til Paris for at skaffe sig legitimationspapirer i anledning af det ny professorat, hvormed hans anstrængelser omsider vare blevne belønnede i April måneds begyndelse. Nu opgav han ganske pludselig „La Spectatrice danoise“ og dens ikke talrige abonnenter, og hvad konsistorialherrerne mente om beskaffenheden af det manuskript, som han nu ikke fik brug for, var ham vist uendelig ligegyldigt.